

ЛИТВИНЕНКО В. М.,

кандидат юридичних наук, доцент кафедри
трудового права та права соціального забезпечення
(Чернігівський національний
технологічний університет)

УДК 349.3:364.3

ХАРАКТЕРИСТИКА СОЦІАЛЬНИХ ПОСЛУГ СИСТЕМИ ЗАГАЛЬНОБОВ'ЯЗКОВОГО ДЕРЖАВНОГО СОЦІАЛЬНОГО СТРАХУВАННЯ

На основі аналізу чинного законодавства України визначено систему страхових соціальних послуг, які надаються за рахунок фондів соціального страхування: у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності та витратами, зумовленими похованням; від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання; на випадок безробіття. Також зроблена їх загальна характеристика.

Ключові слова: соціальний захист, організаційно-правові форми та види соціального захисту, види соціального страхування, страхові соціальні послуги.

На основе анализа действующего законодательства Украины определена система страховых социальных услуг, которые предоставляются за счет фондов социального страхования: в связи со временной потерей трудоспособности и расходами, обусловленными погребением; от несчастного случая на производстве и профессионального заболевания; в случае безработицы. Также сделана их общая характеристика.

Ключевые слова: социальная защита, организационно-правовые формы и виды социальной защиты, виды социального страхования, страховые социальные услуги.

Based on the analysis of the current legislation of Ukraine, the system of social insurance services provided by social security funds: in case of temporary disability, expenses related to funerals, accidents at work, occupational diseases and unemployment is determined and their general characteristics is given.

Key words: social protection, legal forms and types of social protection, the types of social insurance, social insurance services.

Вступ. Соціальний захист в Україні, як і в інших країнах світу, поділяється на окремі види. Основними видами соціального захисту є пенсії, допомоги та соціальні послуги. Кожен із зазначених видів соціального захисту надається через організаційно-правові форми.

В Україні виділяють три головні організаційно-правові форми: загальнообов'язкове державне соціальне страхування, державна соціальна допомога, недержавне соціальне забезпечення [1, с. 117-131]. Соціальні послуги як вид соціального захисту також надаються через зазначені вище організаційно-правові форми. Залежно від форми надання соціальні послуги можна поділити на: страхові, державні та недержавні.

Законодавством передбачено такі види соціального страхування: пенсійне страхування; страхування у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності та витратами, зумовленими похованням; страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності; страхування на випадок безробіття; медичне страхування, інші види страхування, передбачені законами України [2]. Соціальні послуги, які надаються через зазначені види соціального страхування, є страховими, на відміну від тих послуг, які надаються за рахунок державного бюджету.

Постановка завдання. Метою статті є визначення на основі комплексного дослідження системи соціальних послуг, які надаються за рахунок страхових фондів, їх загальна характеристика.

Результати дослідження. Видами соціальних послуг за Законом України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття» від 2 березня 2000 року та Законом України «Про зайнятість населення» від 5 липня 2012 року є: професійна підготовка або перепідготовка, підвищення кваліфікації у професійно-технічних та вищих навчальних закладах, у тому числі у навчальних закладах державної служби зайнятості, на підприємствах, в установах, організаціях; профорієнтація; пошук підходящої роботи та сприяння у працевлаштуванні, у тому числі завдяки організації громадських робіт для безробітних у порядку, встановленому

Кабінетом Міністрів України; надання роботодавцям, які працевлаштовують громадян, зазначених у ч. 1 ст. 14 Закону України «Про зайнятість населення», компенсації відповідно до ст. 26 Закону України «Про зайнятість населення»; надання роботодавцям-суб'єктам малого підприємництва, які працевлаштовують безробітних, компенсації відповідно до ст. 27 Закону України «Про зайнятість населення»; надання громадянам віком понад 45 років, страховий стаж яких становить не менше 15 років, ваучера для підтримання їх конкурентоспроможності за допомогою перепідготовки, спеціалізації, підвищення кваліфікації за професіями та спеціальностями для пріоритетних видів економічної діяльності; інформаційні та консультаційні послуги, пов'язані з працевлаштуванням [3]. Проте, на думку автора, не всі передбачені законодавством соціальні послуги можна вважати такими. Так, заходи, пов'язані з наданням роботодавцям різних видів компенсацій, ніякого відношення безпосередньо до осіб, які перебувають у складних життєвих обставинах, не мають, оскільки виплачуються з метою заохочення роботодавців за виконання норм чинного законодавства про працевлаштування осіб, які неконкурентоспроможні на ринку праці. Соціальні ж послуги мають адресну направленість і надаються безпосередньо особам, які перебувають у складних життєвих обставинах.

Що ж собою являють соціальні послуги, які спрямовані на підтримку особи у такій складній життєвій обставині, як безробіття?

Згідно з законодавством професійне навчання зареєстрованих безробітних включає в себе професійну підготовку, перепідготовку та підвищення кваліфікації, спрямовані на здобуття та удосконалення професійних знань, умінь та навичок, підвищення конкурентоспроможності на ринку праці, що здійснюються за рахунок коштів Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування України на випадок безробіття.

Порядок професійної підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації зареєстрованих безробітних затверджується центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері зайнятості населення та трудової міграції, разом з центральним органом виконавчої влади у сфері освіти і науки, молоді та спорту та за погодженням з репрезентативними всеукраїнськими об'єднаннями організацій роботодавців відповідно до законодавства про соціальний діалог.

Професійна орієнтація населення – це комплекс взаємопов'язаних економічних, соціальних, медичних, психологічних і педагогічних заходів, спрямованих на активізацію процесу професійного самовизначення та реалізацію здатності до праці особи, виявлення її здібностей, інтересів, можливостей та інших чинників, що впливають на вибір або зміну професії та виду трудової діяльності.

Професійна орієнтація населення здійснюється навчальними закладами, закладами охорони здоров'я, реабілітаційними установами, медико-соціальними експертними комісіями, територіальними органами центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері зайнятості населення та трудової міграції, центрами професійної орієнтації населення, молодіжними центрами праці, військоматами, установами виконання покарань, підприємствами, установами та організаціями незалежно від форми власності, виду діяльності та господарювання, що надають послуги з професійної орієнтації [4]. Основні засади проведення професійної орієнтації передбачені Порядком надання територіальними органами центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері зайнятості населення та трудової міграції, послуг з професійної орієнтації осіб, затвердженого Наказом Міністерства соціальної політики України 03.01.2013 № 2.

Важливими видами соціальних послуг, які надаються безробітним, є пошук підходящої роботи та сприяння у працевлаштуванні. Пошук роботи полягає у житті цілеспрямованих заходів щодо працевлаштування, зокрема взяття участі у конкурсних доборах роботодавців.

Громадські роботи, як один із заходів сприяння у працевлаштуванні, є видом суспільно корисних оплачуваних робіт в інтересах територіальної громади, які організуються для додаткового стимулювання мотивації до праці, матеріальної підтримки безробітних та інших категорій осіб, виконуються ними на добровільних засадах.

Громадські роботи, що відповідають потребам певної територіальної громади або задовольняють суспільні потреби територіальних громад, організуються місцевими державними адміністраціями, виконавчими комітетами сільських, селищних, міських рад за участю територіальних органів центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері зайнятості населення та трудової міграції, на договірних засадах.

Порядок організації громадських та інших робіт тимчасового характеру затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 20 березня 2013 р. № 175.

Види громадських робіт визначаються місцевими державними адміністраціями, виконавчими комітетами сільських, селищних, міських рад за такими критеріями:

- 1) мають тимчасовий характер і для їх організації не можуть бути використані постійні робочі місця та вакансії;
- 2) можуть виконуватися на умовах неповного робочого дня;
- 3) мають економічну, соціальну та екологічну користь для регіону;

4) надають можливість тимчасового працевлаштування безробітних на роботи, що не потребують додаткової спеціальної, освітньої та кваліфікаційної підготовки [4].

Новелою у соціальних послугах для безробітних, у порівнянні із попереднім законодавством, є право осіб віком понад 45 років, страховий стаж яких становить не менше 15 років, до досягнення встановленого ст. 26 Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» пенсійного віку на одноразове отримання ваучера для підтримання їх конкурентоспроможності за допомогою перепідготовки, спеціалізації, підвищення кваліфікації за професіями та спеціальностями для пріоритетних видів економічної діяльності. Вибір професії (спеціальності) із затвердженого переліку, форми та місця навчання здійснюється особою.

Вартість ваучера встановлюється в межах вартості навчання, але не може перевищувати десятикратний розмір прожиткового мінімуму для працездатних осіб, встановленого законом.

Оплата ваучера здійснюється за рахунок коштів Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування України на випадок безробіття виходячи з його фінансових можливостей.

Ваучер – це документ встановленого зразка, що дає особі відповідно до законодавства право на перепідготовку, підготовку на наступному освітньо-кваліфікаційному рівні, спеціалізацію, підвищення кваліфікації у навчальних закладах чи у роботодавця [4].

Поширеними соціальними послугами для безробітних є надання консультаційних та інформаційних послуг з питань працевлаштування.

За загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності та витратами, зумовленими похованням, надаються такі види матеріального забезпечення та соціальних послуг:

- 1) допомога по тимчасовій непрацездатності (включаючи догляд за хворою дитиною);
- 2) допомога по вагітності та пологах;
- 3) допомога на поховання (крім поховання пенсіонерів, безробітних та осіб, які померли від нещасного випадку на виробництві);
- 4) забезпечення оздоровчих заходів (оплата путівок на санаторно-курортне лікування застрахованим особам та членам їх сімей, до дитячих оздоровчих закладів, утримання санаторіїв-профілакторіїв, надання соціальних послуг у позашкільній роботі з дітьми, у тому числі придбання дитячих новорічних подарунків) [5].

З перерахованих вище видів соціального захисту до соціальних послуг можна віднести забезпечення оздоровчих заходів (оплата путівок на санаторно-курортне лікування застрахованим особам та членам їх сімей, до дитячих оздоровчих закладів, утримання санаторіїв-профілакторіїв, надання соціальних послуг у позашкільній роботі з дітьми, у тому числі придбання дитячих новорічних подарунків).

Для забезпечення відновлення здоров'я застрахована особа та члени її сім'ї (а також особа, яка навчається у вищому навчальному закладі) мають право на отримання санаторно-курортного лікування, оздоровлення у спеціалізованих оздоровчих закладах (у тому числі дитячих) у межах асигнувань, встановлених бюджетом відповідного Фонду на зазначені цілі, та в порядку і на умовах, визначених правлінням відповідного Фонду.

Надання послуг застрахованим особам, пов'язаних із санаторно-курортним лікуванням, здійснюється за наявності медичних показань.

Обсяг коштів для забезпечення оздоровчих заходів визначається бюджетом Фонду.

За рахунок коштів загальнообов'язкового державного соціального страхування у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності та витратами, зумовленими похованням, у межах асигнувань, що визначаються щорічно при затвердженні бюджету Фонду на наступний фінансовий рік, здійснюється часткове фінансування санаторіїв-профілакторіїв підприємств, установ, навчальних закладів та організацій, утримання дитячо-юнацьких спортивних шкіл, дитячих оздоровчих таборів і позашкільного обслуговування, у тому числі придбання дитячих новорічних подарунків у Порядку часткового фінансування дитячо-юнацьких спортивних шкіл за рахунок коштів Фонду соціального страхування з тимчасової втрати працездатності, затверджено Постановою правління Фонду соціального страхування з тимчасової втрати працездатності 31.07.2012 № 44.

За поданням відділень Фонду правління Фонду щорічно розглядає та затверджує програми (у розрізі районів) щодо відновлення здоров'я застрахованих осіб і членів їх сімей, які включають санаторно-курортне лікування, оздоровлення в санаторіях-профілакторіях, пансіонатах, дитячих оздоровчих таборах, утримання дитячо-юнацьких спортивних шкіл, позашкільне обслуговування, у тому числі придбання дитячих новорічних подарунків, та їх кошторис [5].

Статтю 21 Закону України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності» від 23 вересня 1999 року передбачаються соціальні послуги та виплати, які здійснюються та відшкодовуються Фондом соціального страхування від нещасних випадків.

У разі настання страхового випадку Фонд соціального страхування від нещасних випадків зобов'язаний у встановленому законодавством порядку: 1) своєчасно та в повному обсязі відшкодувати шкоду, заподіяну працівникові внаслідок ушкодження його здоров'я або у разі його смерті, виплачуючи йому або особам, які перебували на його утриманні: а) допомогу у зв'язку з тимчасовою непрацездатністю до відновлення працездатності або встановлення інвалідності; б) одноразову допомогу у разі стійкої втрати професійної працездатності або смерті потерпілого; в) щомісяця грошову суму у разі часткової чи повної втрати працездатності, що компенсує відповідну частину втраченого заробітку потерпілого; г) пенсію по інвалідності внаслідок нещасного випадку на виробництві або професійного захворювання; д) пенсію у зв'язку з втратою годувальника, який помер внаслідок нещасного випадку на виробництві або професійного захворювання; е) допомогу дитині відповідно до статті 9 зазначеного Закону; 2) організувати поховання померлого, відшкодувати вартість пов'язаних з цим ритуальних послуг відповідно до місцевих умов; 3) сприяти створенню умов для своєчасного надання кваліфікованої першої невідкладної допомоги потерпілому в разі настання нещасного випадку, швидкої допомоги в разі потреби його госпіталізації, ранньої діагностики професійного захворювання; 4) організувати цілеспрямоване та ефективне лікування потерпілого у власних спеціалізованих лікувально-профілактичних закладах або на договірній основі в інших лікувально-профілактичних закладах з метою якнайшвидшого відновлення здоров'я застрахованого; 5) забезпечити потерпілому разом із відповідними службами охорони здоров'я за призначенням лікарів повний обсяг постійно доступної, раціонально організованої медичної допомоги, яка повинна включати: а) обслуговування вузькопрофільними лікарями та лікарями загальної практики; б) догляд медичних сестер удома, в лікарні або в іншому лікувально-профілактичному закладі; в) акушерський та інший догляд удома або в лікарні під час вагітності та пологів; г) утримання в лікарні, реабілітаційному закладі, санаторії або в іншому лікувально-профілактичному закладі; д) забезпечення необхідними лікарськими засобами, протезами, ортопедичними, коригуючими виробами, окулярами, слуховими апаратами, спеціальними засобами пересування, зубопротезування (за винятком протезування з дорогоцінних металів); 6) вжити всіх необхідних заходів для підтримання, підвищення та відновлення працездатності потерпілого; 7) забезпечити згідно з медичним висновком домашній догляд за потерпілим, допомогу у веденні домашнього господарства (або компенсувати йому відповідні витрати), сприяти наданню потерпілому, який проживає в гуртожитку, ізольованого житла; 8) відповідно до висновку лікарсько-консультаційної комісії (далі – ЛКК) або медико-соціальної експертної комісії (далі – МСЕК) проводити навчання та перекваліфікацію потерпілого у власних навчальних закладах або на договірній основі в інших закладах перенавчання інвалідів, якщо внаслідок ушкодження здоров'я або заподіяння моральної шкоди потерпілий не може виконувати попередню роботу; працевлаштовувати осіб із зниженою працездатністю; 9) організувати робочі місця для інвалідів самостійно або разом з органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування чи з іншими заінтересованими суб'єктами підприємницької діяльності; компенсувати при цьому втрати виробництва, які не покриваються коштами від збуту виробленої продукції, за рахунок Фонду; 10) у разі невідкладної потреби подавати інвалідам разову грошову допомогу, допомогу у вирішенні соціально-побутових питань за їх рахунок або за рішенням виконавчої дирекції Фонду та її регіональних управлінь – за рахунок Фонду; 11) організувати залучення інвалідів до участі у громадському житті [6].

Із зазначеного переліку до соціальних послуг відносяться всі, крім тих видів соціального захисту, що передбачено у першому пункті.

За Законом України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» від 9 липня 2003 року до соціальних послуг належить допомога на поховання пенсіонера [7]. Однак зазначений вид соціального захисту не є соціальною послугою, а відноситься до такого його виду, як соціальна допомога.

Щодо соціальних послуг через систему медичного страхування, варто зазначити, що нині відсутній нормативно-правовий акт, який визначає правову основу запровадження такого, а проекти законів у цій галузі не містять переліку видів соціальних послуг.

Висновки. Проведений аналіз чинного законодавства дозволяє зробити такі висновки:

1. Страховими послугами вважаються соціальні послуги, що надаються особам, які потрапили у складні життєві обставини, з метою покращення їх становища, за рахунок фондів загальнообов'язкового державного соціального страхування.

2. Система страхових соціальних послуг є розгалуженою і чітко невизначеною.

3. Всі види страхових соціальних послуг здійснюються як у формі соціального обслуговування, матеріального забезпечення, так і надання разових соціальних послуг.

Список використаних джерел:

1. Болотіна Н.Б. Право соціального захисту: становлення і розвиток в Україні / Н.Б. Болотіна. – К. : Знання, 2005. – 381 с.
2. Основи законодавства України про загальнообов'язкове державне соціальне страхування від 14 січня 1998 року // Відомості Верховної Ради України. – 1998. – № 23. – Ст. 121.
3. Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття : Закон України від 2 березня 2000 року // Відомості Верховної Ради України. – 2000. – № 22. – Ст. 171.
4. Про зайнятість населення : Закон України 5 липня 2012 року // Офіційний вісник України. – 2012. – № 63. – Ст. 2565.
5. Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності та витратами, зумовленими похованням : Закон України від 18 січня 2001 року // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 14. – Ст. 71.
6. Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності : Закон України від 23 вересня 1999 року // Відомості Верховної Ради України. – 1999. – № 46-47. – Ст. 403.
7. Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування : Закон України від 9 липня 2003 року // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 49–51. – Ст. 376.

